

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

„DRUŠTVA I BOLESTI: ODGOVORI NA ZDRAVSTVENE
KRIZE U MODERNOJ I SUVREMENOJ POVIJESTI“

Program skupa i sažeci izlaganja

Znanstveni i organizacijski odbor skupa:

dr. sc. Sergej Filipović

izv. prof. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Domagoj Kostanjevac, mag.

dr. sc. Luka Pejić

Damir Sekulić, mag.

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

organizira

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

„DRUŠTVA I BOLESTI:
ODGOVORI NA ZDRAVSTVENE
KRIZE U MODERNOJ I SUVREMENOJ
POVIJESTI“

(Filozofski fakultet, Osijek, 20. – 21. travnja 2023.)

Uvodna riječ

Posljednjih nekoliko godina ostalo je obilježeno izazovima i prijetnjama s kojima nas je suočila globalna pandemija uzrokovana koronavirusom. Do trenutka održavanja ovog skupa od bolesti COVID-19 umrlo je gotovo sedam milijuna ljudi diljem svijeta. Ozbiljna zdravstvena kriza poput te potaknula je uvođenje niza restriktivnih mjera čije su političke, ekonomske, zdravstvene i druge implikacije istovremeno žustro branjene i osporavane. Međutim, iščekujući službeno proglašenje kraja pandemije, danas možemo donekle trezvenije promisliti njezine dugoročne i mnogostruke posljedice. Pritom, akademska se zajednica s velikom posvećenošću ponovno okrenula promišljanju različitih aspekata zdravstvenih kriza u suvremenom i povijesnom kontekstu - od kuge, kolere, sifilisa i španjolske gripe do velikih boginja i koronavirusa. Iz takvih je nastojanja i proizašao istraživački projekt „Društva i bolesti: odgovori na zdravstvene krize u modernoj i suvremenoj povijesti“ Filozofskog fakulteta u Osijeku, kao i istoimeni znanstveni skup.

Okupivši istraživače iz Ljubljane, Sarajeva, Dubrovnika, Zagreba, Pule, Osijeka, Slavenskog Broda i drugih gradova želimo obrazložiti utjecaje pandemija te određenih bolesti na redefiniranje društvenih odnosa i oblikovanje političkih odgovora na krizne situacije u različitim okruženjima. Drugim riječima, skup nema namjeru problematizirati epidemiološke uzroke pojedinih zdravstvenih kriza, već u prvi plan postavlja analizu višestrukih reakcija na navedene okolnosti. Navedenim će se pitanjima tijekom ovog dvodnevnog skupa baviti povjesničari, filozofi, lingvisti, književni teoretičari, pedagozi, politolozi, liječnici, etnolozi i antropolozi. Točnije, čak četrdeset izlagača podijeljenih u osam sekcija s ostalima će podijeliti rezultate svojih istraživanja.

U konačnici, doista se nadamo da će skup, kao i ranije navedeni projekt iz kojeg je skup proizašao, još jednom potvrditi važnost društvenih i humanističkih znanosti za širu javnost pružajući jedinstven doprinos razumijevanju složenih posljedica zdravstvenih kriza. Naime perspektiva određena društveno-humanističkom pozicijom pomaže nam da uvidimo načine na koje se pandemije očituju u različitim društvenim i kulturnim kontekstima, odnosno kako se one odražavaju na pojedince, njihove obitelji i šire zajednice. Mogli bismo optimistično ustanoviti da analizirajući zabilježene oblike prilagodbe kriznim situacijama istovremeno pružamo i stanoviti doprinos razvoju strategija za kontrolu i preživljavanje pandemija koje su tek na horizontu.

Luka Pejić
voditelj projekta „Društva i bolesti“ i tajnik skupa

**Program skupa
Osijek
20. – 21. travnja 2023.
20. travnja 2023. (četvrtak)**

Otvaranje skupa / 9.00 – 9.30 / (39)			
	9.00 – 9.10	Pozdravni govor dekana Filozofskog fakulteta	
	9.10 – 9.20	Pozdravni govor prodekanice za znanost i međunarodnu suradnju	
	9.20 – 9.30	Pozdravni govor voditelja projekta	
Sekcija 1 9.30 – 10.45 (39)	Moderatorica: Maja Vonić		
	9.30 – 9.45	Psihološki aspekt epidemije kuge na slavonsko-srijemskom prostoru tijekom XVIII. stoljeća	Veljko Maksić
	9.45 – 10.00	Srijemska (iriška) kuga 1795. – 1796. u ozračju promišljanja suvremenih pandemija	Dubravko Habek
	10.00 – 10.15	Velika epidemija kuge u jugoistočnoj Hercegovini 1814. – 1818.	Marinko Marić
	10.15 – 10.30	Politike kasnoosmanskih vlasti u suzbijanju širenja bolesti i poboljšanju zdravstvene skrbi s posebnim osvrtom na Bosanski ejalet/vilajet	Amer Maslo
	10.30 – 10.45	<i>Rasprava</i>	
Pauza za kavu / 10.45 – 11.00 / (39)			
Sekcija 2 11.00 – 12.15 (39)	Moderator: Veljko Maksić		
	11.00 – 11.15	„Crni gost“ i njegove žrtve: borba protiv boginja na području Hrvatske krajem 19. stoljeća	Luka Pejić
	11.15 – 11.30	Hrvatska protiv „crne dame“ – republička perspektiva epidemije velikih boginja 1972. godine	Sladana Josipović Batorek

	11.30 – 11.45	Zdravstvo u krizi? – promišljanje javnozdravstvenih politika i praksa u medijskom kontekstu epidemije velikih boginja u Jugoslaviji (1972.) te pandemije koronavirusa u Hrvatskoj (2020.)	Tatjana Enderić
	11.45 – 12.00	Španjolska gripa u brodskom Posavlju	Domagoj Zovak Mislav Radošević
	12.00 – 12.15	<i>Rasprava</i>	
Pauza za ručak / 12.15 – 14.00 / (prostorija 47, II. kat)			
Sekcija 3 14.00 – 15.15 (39)	Moderatorica: Slađana Josipović Batorek		
	14.00 – 14.15	Percepcija Roma kao opasnosti za javno zdravlje uoči i za vrijeme Prvog svjetskog rata u Banskoj Hrvatskoj	Danijel Vojak
	14.15 – 14.30	Zdravstvene krize i odgovori javnozdravstvenog sustava u Kraljevini Jugoslaviji	Željko Dugac
	14.30 – 14.45	Odgovor jugoslavenskih prosvjetnih vlasti na zdravstvene krize u razdoblju između dva svjetska rata	Sergej Filipović Maja Vonić
	14.45 – 15.00	Epidemije kao naslijeđe ratnih godina: Mehanizmi suzbijanja pjegavog tifusa u Bosni i Hercegovini 1918. – 1921. godine	Minela Radušić
	15.00 – 15.15	<i>Rasprava</i>	
Pauza za kavu / 15.15 – 15.30 / (39)			
Sekcija 4 15.30 – 16.30 (39)	Moderator: Sergej Filipović		
	15.30 – 15.45	Osnutak i djelovanje Lige protiv tuberkuloze u Osijeku (1926. – 1941.)	Valentina Kezić
	15.45 – 16.00	<i>Sifilizacija civiliziranog svijeta</i> : širenje spolno prenosivih bolesti u poratnom razdoblju Prvog svjetskog rata	Ana Rajković Pejić

	16.00 – 16.15	„Bič čovječanski“ – znanstveni, društveno-politički i pravni aspekti borbe protiv sifilisa u prvoj polovini 20. stoljeća u Hrvatskoj	Marko Kolić Martin Kuhar
	16.15 – 16.30	<i>Rasprava</i>	
Pauza za kavu / 16.30 – 16.45 / (39)			
Sekcija 5 16.45 – 18.00 (39)	Moderator: Damir Sekulić		
	16.45 – 17.00	Biopolitika i bolesti. Očuvanje života u dobu epistemičke dezorijentacije	Domagoj Šimić
	17.00 – 17.15	Filozofi i bolesti. Čemu filozofija tijekom pandemije?	Damir Sekulić
	17.15 – 17.30	Društvo bez ljudi: Pandemija, izvanredno stanje, produktivnost i rad	Davorin Čuti
	17.30 – 17.45	Epistemička hijerarhija pandemije: (ne)povjerenje u stručnjake i pitanje epistemičke demokracije	Mislav Uzunić
	17.45 – 18.00	<i>Rasprava</i>	

21. travnja 2023. (petak)

Sekcija 6 9.30 – 10.45 (39)	Moderator: Luka Pejić		
	9.30 – 9.45	Tajni saveznik u borbi protiv tuberkuloze: Uloga pandemije španjolske gripe u jugoslavenskoj politici suzbijanja tuberkuloze između dva svjetska rata	Nikola Anušić
	9.45 – 10.00	Zakon o suzbijanju spolnih bolesti i kraj legalne prostitucije u Hrvatskoj 1934. godine	Stipica Grgić
	10.00 – 10.15	Suzbijanje i liječenje zaraznih bolesti na hrvatskom području tijekom Drugoga svjetskog rata	Marica Karaš Obradov
	10.15 – 10.30	Utjecaj zaraznih bolesti na odnos lokalne razine vlasti prema izbjeglicama u Sarajevu 1941./1942.	Ajdin Muhedinović
	10.30 – 10.45	<i>Rasprava</i>	

Pauza za kavu / 10.45 – 11.00 / (39)			
Sekcija 7 11.00 – 12.30 (39)	Moderator: Domagoj Kostanjevac		
	11.00 – 11.15	Pandemija i postmoderno društvo u romanu „Über Menschen“ Juli Zeh	Sanja Ivanović Grgurić
	11.15 – 11.30	Figurativni jezik u promicanju epidemioloških koncepata u hrvatskom medijskom diskursu o koronavirusu	Ksenija Benčina Domagoj Kostanjevac
	11.30 – 11.45	Osobni doživljaji, diskursi i narativi o pandemiji u dnevnom tisku iz perspektive pripadnika slovenske nacionalne manjine u Hrvatskoj	Barbara Riman Kristina Riman
	11.45 – 12.00	Efekt negativnosti i ostale karakteristike naslova mrežnih članaka na primjeru članka o pandemiji bolesti COVID-19	Nera Kovač Milorad Radovanović
	12.00 – 12.15	COVID-19 i koherencija novinskih naslova i vijesti ili kada <i>clickbait</i> postaje <i>clickbait</i>	Matej Pranjčić Tanja Gradečak
	12.15 – 12.30	<i>Rasprava</i>	
Pauza za kavu, zakuska / 12.30 – 13.30 / (prostorija 25, I. kat)			
Sekcija 8 13.30 – 14.45 (39)	Moderator: Nemanja Spasenovski		
	13.30 – 13.45	COVID-19 u Hrvatskoj: društveni otpor ili društvena otpornost?	Adrijana Šuljok
	13.45 – 14.00	Utjecaj pandemije bolesti COVID-19 na rad ordinacija obiteljske medicine u Hrvatskoj u razdoblju od 2020. do 2022.	Snježana Ivčić
	14.00 – 14.15	Etnografija liječenja i umiranja za vrijeme pandemije koronavirusa iz perspektive medicinskih radnika u Hrvatskoj	Nikolina Novaković Jelena Marković
	14.15 – 14.30	Reakcija prosvjetnih vlasti na pandemiju bolesti COVID-19: primjer Republike Hrvatske i susjednih zemalja	Nemanja Spasenovski
	14.30 – 14.45	<i>Rasprava</i>	
Zatvaranje skupa / 14.45 – 15.00 / (39)			

SAŽECI IZLAGANJA

Tajni saveznik u borbi protiv tuberkuloze: Uloga pandemije španjolske gripe u jugoslavenskoj politici suzbijanja tuberkuloze između dva svjetska rata

Pandemija influence iz 1918./19. godine, tzv. španjolske gripe, najveća je pandemija modernoga doba, usporediva jedino s tekućom pandemijom koronavirusa. Unatoč tomu društvena reakcija na pandemiju bila je u hrvatskim krajevima neočekivano mlaka i svakako nesrazmjerna pandemijskim posljedicama. Nema dvojbe da je na to utjecalo ratno stanje, s jedne strane neutraliziranjem pandemijske traume ratnom, a s druge rasapom društvenog poretka koji više nije bio u stanju učinkovito reagirati na prijetnju pošasti.

Kako je društvena kriza u vrijeme haranja španjolske gripe bila u svojoj terminalnoj fazi, pandemija nije potaknula društveni odgovor na krizu mortaliteta koju je izazvala, ali se upravo pošasti španjolske gripe uvelike može pripisati uspjeh zdravstvene politike koju je u borbi protiv epidemijske tuberkuloze vodila Kraljevina Jugoslavija tridesetih godina 20. stoljeća.

U izlaganju će se upozoriti na značaj koji je španjolska gripa imala za uspjeh antituberkuloznih zdravstvenih politika međuratnog razdoblja te na ulogu koju je pandemija iz 1918. g. imala u patoceničnoj tranziciji tuberkuloze kojom se na našem prostoru završava doba dominacije zaraznih bolesti.

KLJUČNE RIJEČI: španjolska gripa, tuberkuloza, Hrvatska

Ksenija Benčina

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Domagoj Kostanjevac

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku

Figurativni jezik u promicanju epidemioloških konceptata u hrvatskom medijskom diskursu o koronavirusu

Pandemija koronavirusa utjecala je na različite vidove života, što se odrazilo i na jezik (upotreba epidemiološke terminologije u medijskom diskursu, novonastali figurativni izrazi itd.). Česta su istraživanja figurativnog jezika u diskursu o bolesti (usp. Semino et al. 2018), a ni koronavirus nije iznimka (npr. Wicke i Bolognesi 2020; Semino 2021 itd.). U navedenim se istraživanjima diskursa o koronavirusu metafora RATA istaknula kao dominantna, ali se rabe i druge metafore, kao OLUJA i TSUNAMI, a postoji i inicijativa #ReframeCovid čiji je cilj načiniti bazu različitih figurativnih izraza koji mogu poslužiti kao prikladnija alternativa ratnoj pandemijskoj terminologiji, primjerice metafora POŽARA. Jedna je od pojava i velika prisutnost znanstvene terminologije u medijskom diskursu pa tako Charteris-Black (2021) analizira figurativni jezik (*ravnanje krivulje, imunitet krda*) vezan uz epidemiološke koncepte u engleskom medijskom diskursu.

Cilj je rada istražiti figurativne izraze kojima se opisuju epidemiološki koncepti u hrvatskom medijskom diskursu o koronavirusu te ih usporediti s figurativnim izrazima u medijskim diskursima drugih zemalja. Tako se o *lockdownu* kao strategiji borbe protiv koronavirusa i suživotu s virusom govori kao o strategiji čekića i plesa, a o zaraženim pojedincima i načinu prijenosa virusa govori se kao o *kovid bombama*.

Ovo istraživanje provest će se kombinirajući kognitivnolingvistički pristup i kritičku analizu diskursa na ograničenom skupu podataka koji se sastoji od tematski koherentnih članaka vezanih uz koronavirus u razdoblju od 1. ožujka 2020. do 1. ožujka 2021. U radu se traga za odgovorima na sljedeća istraživačka pitanja: prvo, koje su vrste figurativnih izraza vezane uz epidemiološke koncepte; drugo, na kojim se konceptualnim mehanizmima ti izrazi temelje, te treće, koja je njihova uloga. Koraci su u analizi sljedeći: identifikacija figurativnih

izraza rabeći metodu MIP (Pragglejaz Group 2007), identifikacija konceptualnih mehanizama i određivanje uloge figurativnih izraza.

Analiza podataka upućuje da se pored ustaljenih figurativnih izraza javljaju i novi, kao i proširene metafore za opis načina suzbijanja koronavirusa (*rezanje grana krošnje*). U dosadašnjim istraživanjima hrvatskog medijskog diskursa nedostaje sustavnog istraživanja o figurativnom jeziku o epidemiološkim konceptima koji se spominju u diskursu o koronavirusu. Šporčić, Baralić i Lacković (2022) ciljano istražuju ratnu metaforizaciju pandemije koronavirusa, dok Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) istražuju općenito figurativni jezik o koronavirusu te utvrđuju da su dominantne metafore RATA, a javljaju se i metafore KATASTROFE, SPORTA itd.

KLJUČNE RIJEČI: figurativni jezik, epidemiološki koncepti, koronavirus, medijski diskurs

Društvo bez ljudi: Pandemija, izvanredno stanje, produktivnost i rad

U ovom radu želim govoriti o produktivnosti, radu i izvanrednom stanju u pandemijskim uvjetima. Kada govorimo o produktivnosti, ovdje neće biti riječi o strogo utemeljenoj te statistički mjerljivoj produktivnosti kakvu možemo vidjeti u ekonomiji, već o filozofsko-apstraktnoj utemeljenosti kojoj je za cilj ukazati na problem stagnacije materijalnih prava pojedinaca i uvjeta rada. Bez obzira na to što današnja tehnološka dostignuća nude rješenja koja bi trebala poboljšati status radnika, takav scenarij trenutno ne možemo vidjeti, bez obzira na velike tehnološke iskorake koji su dostupni, uvjetno rečeno, tržištu rada. Situacija oko pandemije bolesti COVID-19 još je više pogoršala situaciju kada su na snagu stupili *lockdowni* te možemo situaciju gledati i distopijskim očima znanstvene fantastike – od književnosti do filmova u posljednjoj polovini 20. stoljeća. Ako malo поближе pogledamo i u tome smjeru, naići ćemo na problem o kojem se govori još od 19. stoljeća, a to je sve veće raslojavanje društva na vrlo bogati dio stanovništva i vrlo siromašni dio stanovništva te veliki problem nestanka srednjeg sloja, koji je i izgradio svijet u hladnoratovsko i posthladnoratovsko vrijeme. Koje su nam mogućnosti u rješavanju tih problema s obzirom na sve navedeno, ostaje pitanje. Je li rad od sada pa nadalje zaista postao, kako to možemo vidjeti u brojnim primjerima iz znanstvene fantastike, sredstvo opstanka ljudi kojima se to prikazuje kao moguće sredstvo lagodnog života u budućnosti? Ponajviše ako uzmemo u obzir da posljednja pandemija, s takvim globalnim razmjerima, nije i zadnja.

KLJUČNE RIJEČI: produktivnost, rad, pandemija, izvanredno stanje, siromašni, bogati, nove tehnologije

Zdravstvene krize i odgovori javnozdravstvenog sustava u Kraljevini Jugoslaviji

U ovom će se izlaganju na osnovi dosad objavljenih studija te relevantne arhivske građe i fotodokumentacije analizirati djelovanje javnozdravstvenog sustava u Kraljevini Jugoslaviji vezano uz značajne zdravstvene probleme u društvu od kraja Prvog do početka Drugog svjetskog rata. Završetkom Prvog svjetskog rata i nastankom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nastaje Ministarstvo narodnog zdravlja koje preuzima nadležnosti vezane uz zdravstvo, medicinu, veterinu, farmaciju i vojni sanitet. To ministarstvo preuzima nadležnosti za donošenje novih zdravstvenih zakona te potiče provođenje značajnih reformi vezanih uz organizaciju zdravstvene službe u najširem smislu. Pokreću se brojne i raznovrsne reforme: od uspostavljanja novih zdravstvenih ustanova i novog obrazovnog sustava (od srednjoškolskog do visokoobrazovnog) pa do novih zdravstvenih programa i nadležnosti vezanih uz trajnu zdravstvenu skrb na određenom području. Ujedno se pokreću i različiti programi širokog i obuhvatnog zdravstvenog prosvjećivanja koji su imali za cilj pomoći u zauzimanju pojedinih zdravstvenih kriza, ali i dugoročno uspostaviti uvjete za prihvaćanje novih znanstvenih spoznaja u društvu. Sve je programe i akcije povezivalo isto idejno načelo koje je smatralo kako medicina i zdravstvo te dosezi znanosti općenito moraju biti u službi najširih slojeva društva istovjetno dostupni svim članovima zajednice.

KLJUČNE RIJEČI: povijest medicine, povijest javnog zdravstva, međuratno razdoblje, bolesti

Zdravstvo u krizi? – promišljanje javnozdravstvenih politika i praksa u medijskom kontekstu epidemije velikih boginja u Jugoslaviji (1972.) te pandemije koronavirusa u Hrvatskoj (2020.)

Ovo izlaganje istražuje odnos između zdravstvenih politika i praksa unutar konteksta epidemije/pandemije u okviru sustava javnozdravstvene zaštite u prošlosti na području Jugoslavije te sadašnjosti na području Hrvatske. Naglasak je stavljen na usporedbu i predstavljanje javnozdravstvenih politika i praksa u kontekstu medijskog diskursa na primjerima epidemije velikih boginja u Jugoslaviji 1972. godine te pandemije koronavirusa u Hrvatskoj 2020. godine. Pandemija koronavirusa razotkrila je mnoge ozbiljne nedostatke suvremenih zdravstvenih sustava – posljednje tri godine skrenule su pažnju na nesigurnost i krhkost suvremene zdravstvene skrbi i medicinskih sustava. Politike i prakse javnozdravstvenog sustava pojavljuju se kao relevantna tema istraživanja upravo u kriznim vremenima kao što su pandemija bolesti COVID-19, potresi ili promjene zakonskih politika. Autorica rabi dostupne medijske izvore (arhivske i aktualne) i osobne narative kako bi pružila uvid u stvaranje i prijenos pandemijskog i epidemijskog iskustva te predstavljanje javnog zdravstvenog sustava u Hrvatskoj i nekadašnjoj Jugoslaviji. Ovo izlaganje propituje promjene i ograničenja koja su uvedena u sustavu javnozdravstvene zaštite kao odgovor na pandemiju koronavirusa te epidemiju velikih boginja i kako su te politike i prakse utjecale na iskustvo ljudi. Analizirajući odnos politika i pristupa u diskursu epidemije velikih boginja te pandemije koronavirusa, autorica želi vidjeti kakav su utjecaj uvedene epidemiološke mjere imale na pružanje i kvalitetu zdravstvenih usluga. Usporedbom tih dvaju iskustava epidemije/pandemije kroz medijski pristup u različitim vremenskim i društvenim okolnostima želi se vidjeti kako je javnozdravstveni sustav odgovorio na izazove svog vremena i koliko su prakse i politike promjenjive. Nadalje autorica želi istražiti postoje li dokazi o promjenama u politikama i praksama javnozdravstvenog sustava koje proizlaze iz lekcija naučenih tijekom prošle epidemije. Važno je potaknuti raspravu o politikama i praksama javnog zdravstvenog sustava i o tome kako se hrvatski sustav javnog zdravstva nosi s izazovima vezanim uz društvena, ekonomska ili javnozdravstvena pitanja u zahtjevnim vremenima kako bi bio bolje pripremljen za osiguranje kvalitetne zdravstvene skrbi unatoč mogućoj krizi u budućnosti.

KLJUČNE RIJEČI: javno zdravstvo, epidemija, mediji, politike, prakse

Sergej Filipović

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku

Maja Vonić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku

Odgovor jugoslavenskih prosvjetnih vlasti na zdravstvene krize u razdoblju između dva svjetska rata

U radu će se analizirati reakcije jugoslavenskih prosvjetnih vlasti na pojavu različitih bolesti u školama kod učenika i profesora, kao i akcije koje su u borbi protiv zaraznih bolesti slijedile. Proučavat će se razdoblje između dva svjetska rata, odnosno razdoblje između 1918. i 1941. godine. U fokusu rada bit će odnos prosvjetnih vlasti prema pitanju zdravlja učenika na nacionalnoj, ali i na lokalnoj razini kroz primjere akcija u osječkim srednjim školama (Klasična gimnazija, Realna gimnazija, Niža realna gimnazija, Ženska realna gimnazija, Učiteljska škola, Viša trgovačka škola). Borba protiv zaraznih bolesti u školama vodila se na nekoliko načina. Prvi način bila je prevencija, odnosno zarazne bolesti nastojalo se spriječiti. Navedeno se činilo kroz medicinske postupke (cijepjenje) i edukaciju (javna predavanja, nastava higijene, djelovanje društava poput Antituberkulozne lige). Drugi način bilo je poboljšavanje higijenskih uvjeta u školama, ali i domovima učenika (primjerice kroz ulaganja u školske zgrade, izgradnju javnih kupališta itd.). Treći način uključivao je sprječavanje zaraznih bolesti u njihovu širenju (zatvaranje škola u vrijeme aktivne epidemije). Između ostalog, analizirat će se zaraze šarlaha, tifusa i virusa španjolske gripe. Na kraju rada donijet će se zaključci o uspješnosti borbe jugoslavenskih prosvjetnih vlasti protiv zaraznih bolesti i izdvojiti pozitivne i negativne strane navedene borbe.

KLJUČNE RIJEČI: prosvjetna vlast, zdravlje, međuratno razdoblje, učenici, epidemija

Zakon o suzbijanju spolnih bolesti i kraj legalne prostitucije u Hrvatskoj 1934. godine

Prostitucija je bila dio ljudskog roda od njegovih samih početaka, a takva je u osnovi bila i početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj. U to doba razne su grupacije i pojedinci, prvenstveno moralisti katoličkog predznaka, feministički pokreti, ali i liječnički krugovi zahtijevali njezinu zabranu ne samo zbog ćudorednih već i zdravstvenih razloga. Unatoč tomu prostitucija je ostala dio urbane svakodnevice. Na nju se moglo naići u gradskim javnim kućama, koje su u osnovi služile mušterijama za zabavu i razonodu, ali u kojima su radile mnoge mlade dame čije su tijelo razni trgovci bijelim robljem, svodnici i vlasnice javnih kuća izrabljivali do njihove fizičke i psihičke propasti. Sve do 1934. prostitucija je bila regulirana nizom pravilnika koji su trebali pružiti kakvu-takvu osnovu za sve uključene u taj posao. Pokušaji da se prostitucija na druge načine kontrolira, npr. 1920-ih zatvaranjem javnih kuća u nekim hrvatskim gradovima i davanjem mogućnosti djevojkama da se uz redovan policijsko-liječnički nadzor same bave zanatom, nisu urodili plodom. Broj osoba zaraženih spolno prenosivim bolestima, unatoč češćim kontrolama i novim metodama liječenja, bio je u porastu. Dodatno pogoršanje socioekonomskih prilika u hrvatskom društvu nakon pojave Velike gospodarske krize dovelo je 1934. do zabrane prostitucije, koja je izvedena zakonom o širenju spolnih bolesti. U tom zakonu, ali i kasnijim postupcima vlasti vidimo kako su njima bile bitnije zdravstvene od moralnih implikacija. Ovo izlaganje, prije svega rađeno na analizi objavljenih propisa raznih razina vlasti, arhivskih dokumenata, ali i djela nastalih iz pera onodobnih stručnjaka koji su iz raznih perspektiva pisali o fenomenu, definirat će upravo te ključne trenutke koji su vodili zabrani prostitucije 1934. godine. Iako su se vlasti trudile da prostituciju u što većem broju iskorijene, ona je ostala prisutan dio noćne svakodnevice gradova hrvatskog međuraća. Potajno se posao odvijao u mnogim krčmama, hotelima i privatnim stanovima. U konačnici je broj seksualnih radnica i spolno oboljelih pojedinaca prebacivanjem prostitucije u sferu protuzakonitog samo narastao. Čak ni dolazak Drugog svjetskog rata nije donio velike promjene na tome polju.

KLJUČNE RIJEČI: Zakon o suzbijanju spolnih bolesti, Kraljevina Jugoslavija, javni moral, javne kuće, prostitucija

Srijemska (iriška) kuga 1795. – 1796. u ozračju promišljanja suvremenih pandemija

Srijemska (iriška) kuga, poznata u medikohistoriografiji, odnijela je 53% stanovnika Iriga, njih 2548 od ljeta 1795. do kraja zime 1796. godine, a na putu Ruma – Irig podignut je spomenik zaštitnicima liječništva i pučanstva od kuge i zaraza sv. Roku i sv. Sebastijanu 1797. godine, koji obnovljen stoji i danas, na sjećanje vremena prodora kuge na sanitarnom koridoru na kraju Austrijskoga Carstva. Bečka dvorska kancelarija poslala je u inspekcijski nadzor srijemskoga mjesta Iriga c. k. savjetnika prof. dr. Franza von Schrauda, profesora *Medizinische Polizei* s peštanskog sveučilišta, s nakanom gušenja endemskoga kužnog žarišta, sprječavanja širenja zaraze na ostale dijelove Carstva i što prije normalizaciju života i poboljšanje gospodarstva. I kao u svakoj epidemiji, morali su se pronaći nulti pacijent, kontakti, zaraženi, sahranjeni, morali su se izolirati oboljeli, novooboljeli, pravilno čistiti obitavališta, pravilno sahranjivati brojne pokojnike, a sve prema *Normativum Sanitatumu* koji je bio zakon svih zdravstvenih zakona i svih prethodnih *Pestordnunga* izdanih od carske kancelarije.

Zapisi svećenstva o kugi, kužnom pomoru cijelih obitelji i naselja daju naturalistički realan prikaz zbivanja u župama, a von Schraud daje u svojoj knjizi „Geschichte der Pest in Sirmien“, koju je napisao i izdao 1801. u Pešti nakon inspekcijskog nadzora i savladavanja epidemije, ondašnji znanstveni, stručno-epidemiološki i javnozdravstveni te i sudskomedicinski pristup problemu kuge koja je došla u Austrijsko Carstvo iz Osmanskoga, probivši tamošnji sanitarni kordon. Višemjesečna je kužna epidemija ugušena, trajala je sedam mjeseci i deset dana, stari grad Irig gotovo je nestao, a napravljen je novi kontumac. Mudri carski savjetnik i županijski fizik iskoristili su dio svećenstva za sprječavanje širenja epidemije i kužnoga pomora prosvjećivanjem narodne neukosti, a koje je narod tada ipak jedino slušao jer je u mucu okupljalo i naučavalo ljude. Iz zapisa svećenika i medicinske policije i u današnjem okviru promišljanja i suzbijanja epidemija i sprječavanja širenja pandemija razvidni su logična epidemiološka misao i problemi koji dolaze s nerazumijevanjem pojedinaca i raznih grupa koji svjesno ili nesvjesno negiraju postojanje epidemije rabeći svoju moć u vlastitu korist u strahotnim kriznim stanjima. Ugrožavanje zdravlja nacije na bilo koji način, posebice pandemijskim ekstenzitetom širenja, izravno ugrožava socijalno-kulturološke, gospodarsko-ekonomske i sigurnosne vrednote čovječanstva, što je razvidno i iz suvremenih pandemija.

KLJUČNE RIJEČI: srijemska kuga, Habsburška Monarhija, *Normativum Sanitatum*, suvremene pandemije

Pandemija i postmoderno društvo u romanu „Über Menschen“ Juli Zeh

Rad iščitava društveni roman „Über Menschen“ (2021) autorice Juli Zeh iz perspektive posthumanizma, odnosno kritičkog preispitivanja vlastite egzistencije i sustava društvenih vrijednosti kao posljedice pandemije. U romanu smještenom u vrijeme prvog *lockdowna* na primjeru protagonistice, za koju pandemija bolesti COVID-19 znači korjenitu promjenu na poslovnom i privatnom planu, prikazuje se primjer pojedinca čiji je sustav vrijednosti iz temelja poljuljan zdravstvenom krizom te koji pokušava pronaći uporište i smisao u pandemijskom „novom normalnom“. Selidbom iz Berlina u malo mjesto u oklici protagonistica pokušava započeti novi, sretniji život te na tom putu dolazi do mnogo spoznaja o sebi, drugima i društvu općenito. Pružajući sociološki presjek suvremenog njemačkog društva kroz razne likove i njihovo, često suprotstavljeno, viđenje stvarnosti, roman otvara prostor čitatelju za preispitivanje određenih društvenih i međuljudskih vrijednosti. Roman na primjeru protagonistice također prikazuje i krhkost identiteta suvremenog mladog urbanog čovjeka orijentiranog na karijeru i poslovni život koji uslijed *lockdowna*, dakle bez termina, rokova, poslovnih sastanaka i stresa kao da gubi svoj smisao. Roman time preispituje je li se i koliko moderni čovjek zapravo udaljio od svoje biti i kakve implikacije na društvo u cjelini takav razvoj ima. Taj društveni roman tematizira i mnoge druge probleme koji zaokupljaju suvremeno njemačko društvo, a za koje je pandemija koronavirusa bila katalizator: ekopokreti, individualizam, površnost suvremenih međuljudskih odnosa, diktatura zdravlja, neoliberalna ekonomija i tržište rada, desničarski pokreti, neonacizam itd. Na taj način autorica preispituje položaj pojedinca u suvremenom društveno-političkom kontekstu, ali i dovodi u pitanje mogućnost istinske sreće i samostvarenja u takvom vrijednosnom sustavu. U radu se tvrdi da roman „Über Menschen“ („O ljudima“) ujedno asocira i na termin „Nadljudi“, čime upućuje na nietzscheansku zaokupljenost modernim čovjekom, pitanjem što bi čovjek trebao biti, odnosom svijeta i pojedinca, subjektivnog i objektivnog te čovjekove uloge u svijetu, čime se sugerira aktualnost tih pitanja u današnjem postmodernom kontekstu. Također, roman jasno poručuje da svijetu ne bi škodilo više ljudskosti, bliskosti, suživota i iskrenosti u međuljudskim odnosima, što se pokazuje i kao jedno od rješenja za mnoge tjeskobe i izazove s kojima se suočava suvremeni čovjek. U tom svjetlu, u romanu i pandemijska kriza postaje prilika za promišljanje o neizbježnim promjenama te redefiniranje sustava vrijednosti.

KLJUČNE RIJEČI: pandemija, COVID-19, posthumanizam, Njemačka

Utjecaj pandemije bolesti COVID-19 na rad ordinacija obiteljske medicine u Hrvatskoj u razdoblju od 2020. do 2022.

U radu se daje prikaz funkcioniranja primarne zdravstvene zaštite, s posebnim fokusom na ordinacije obiteljske medicine, tijekom pandemije bolesti COVID-19 u razdoblju od 2020. do 2022. godine u Hrvatskoj. U okviru rada istražuje se i analizira razina prethodne pripremljenosti rada ordinacija obiteljske medicine za slučaj pandemija te način rada i funkcioniranja u trogodišnjem razdoblju pandemije. U obzir treba uzeti da je primarna zdravstvena zaštita, čija je obiteljska medicina dio, već godinama predmet rasprave i potencijalnih reformi u području zdravstva koje su provedene djelomično te su jako malo unaprijedile rad službi, a u nekim dijelovima i potpuno zanemarile. Također, dodatni je problem, uz pandemiju bolesti COVID-19, i višegodišnji nedostatak zdravstvenog osoblja, što je posljedica dugogodišnjeg zanemarivanja i neulaganja u kadrove od strane nadležnog ministarstva. Nadalje prema podacima Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje iz 2023. godine u pojedinim županijama nedostaje veliki broj timova obiteljske medicine (koji čine liječnik i medicinska sestra) - primjerice u Gradu Zagrebu nedostaje 62 tima, u Brodsko-posavskoj županiji 16, u Dubrovačko-neretvanskoj nedostaje 6 te u Koprivničko-križevačkoj nedostaje 9 timova obiteljske medicine itd. Jedan tim obiteljske medicine zbrinjava minimalno 1700, a maksimalno 2125 pacijenata te se radi o velikom broju građana kojima je usluga uskraćena ili su timovi preopterećeni prevelikom brojem korisnika kojima ne mogu pružiti odgovarajuću zdravstvenu zaštitu i skrb. Svi navedeni problemi uvelike su utjecali na to da su ordinacije obiteljske medicine tijekom pandemije gotovo u potpunosti promijenile način rada s pacijentima pritiskute nizom (*ad hoc*) odluka Ministarstva zdravstva te činjenicom da su uz povećani obim posla uslijed pandemije trebale organizirati i cijepljenje populacije protiv bolesti COVID-19. Kontinuirane promjene pravila i preporuka od strane Ministarstva zdravstva unosile su nemir i zbunjenost na koji način provoditi odluke. Djelomična rješenja našla su se u privremenoj preraspodjeli liječnika i medicinskih sestara te angažiranjem liječnika pripravnika. Dugogodišnje neulaganje u primarnu zdravstvenu zaštitu pokazalo je sve svoje nedostatke tijekom pandemije jer su u tom razdoblju

životi zdravstvenog osoblja i pacijenata bili ugroženi zbog suženih mogućnosti pružanja zdravstvene zaštite. Problemi obiteljske medicine prepoznati su u *Nacionalnom planu razvoja zdravstva od 2021. do 2027.* te je potrebno vidjeti hoće li se zaista pristupiti ozbiljnom poboljšanju rada ordinacija obiteljske medicine kao temelja primarne zdravstvene zaštite ili će se dopustiti njezin potpuni slom.

KLJUČNE RIJEČI: COVID-19, obiteljska medicina, primarna zdravstvena zaštita

Hrvatska protiv „crne dame“ – republička perspektiva epidemije velikih boginja 1972. godine

Kada je u ožujku 1972. godine potvrđena pojava velikih boginja na Kosovu, bio je to prvi slučaj variole u Jugoslaviji nakon 42 godine. Iako je u tom trenutku već pet godina trajala velika akcija Svjetske zdravstvene organizacije na iskorjenjivanju velikih boginja, jugoslavenski liječnici nisu imali gotovo nikakvo iskustvo u dijagnosticiranju variole i njezinu liječenju. Unatoč početnom nesnalaženju i kasnom dijagnosticiranju bolesti na početku epidemije, zahvaljujući liječnicima, opsežnoj akciji cijepljenja i reakciji države bolest je brzo suzbijena te je službeni kraj epidemije proglašen 10. svibnja 1972. godine. Konačna bilanca epidemije velikih boginja u Jugoslaviji 1972. godine bila je 175 oboljelih i 35 umrlih. Zahvaćeno je bilo 25 naselja, od kojih je najviše, 18, bilo na Kosovu, pet u užoj Srbiji, jedno naselje u Vojvodini (Morović) i jedno naselje u Crnoj Gori (Plav), ujedno i jedino žarište izvan granica SR Srbije. Unatoč tomu što za vrijeme trajanja epidemije na području SR Hrvatske nije zabilježen nijedan slučaj velikih boginja, republičke su vlasti u skladu sa stavom kako „u ratu s velikim boginjama nema vremena za demokratske rasprave i razmatranja, da nema diskusije, slaganja ili neslaganja o epidemijskim mjerama“ donijele niz protuepidemijskih mjera s ciljem sprečavanja unošenja i širenja bolesti na njezinu području. U izlaganju će se stoga analizirati sadržaj i provedba protuepidemijskih mjera na području SR Hrvatske donesenih od strane Republičkog štaba za borbu protiv karantenskih bolesti, proces osnivanja općinskih i gradskih štabova i epidemiološka situacija u većim hrvatskim gradovima, uloga zdravstvenih ustanova i medicinskog osoblja, utjecaj epidemije na svakodnevni život i gospodarstvo te način na koji su o cjelokupnoj situaciji izvještavali tadašnji tiskani mediji. Za navedenu analizu u najvećoj mjeri koristit će se neobjavljeno arhivsko gradivo Republičkog komiteta za zdravstvenu i socijalnu zaštitu i Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, kao i najznačajnije republičke novine toga razdoblja.

KLJUČNE RIJEČI: boginje, variola vera, SR Hrvatska, Republički štab za borbu protiv karantenskih bolesti, cijepljenje, mediji

Suzbijanje i liječenje zaraznih bolesti na hrvatskom području tijekom Drugoga svjetskog rata

Zarazne bolesti, posebice tifus pjegavac, trbušni tifus, dizenterija, malarija i tuberkuloza, predstavljale su znatnu zdravstvenu ugrozu na hrvatskim područjima tijekom Drugoga svjetskog rata. Medicinske ustanove, u broju koji nije odgovarao potrebama, trebale su biti glavni nositelji u suzbijanju i liječenju zaraznih bolesti među civilnim stanovništvom. Razvojem narodnooslobodilačkog pokreta i pripadajućih mu tijela civilne vlasti – narodnooslobodilačkih odbora – nastojalo se na i područjima pod njihovim nadzorom držati pod kontrolom zarazne bolesti. Nedostatak zdravstvenog osoblja bio je problem i jednih i drugih zbog ratnog stanja i davanja prednosti potrebama vojnog saniteta. Dakako, progon Židova na području Nezavisne Države Hrvatske unio je veliki poremećaj zbog njihova velikog udjela u zdravstvenoj i farmaceutskoj struci. Neki su od njih zbog svog medicinskog poziva uspjeli izbjeći otpremanja u koncentracijske logore. Nedostatak profesionalnog osoblja nastojao se premostiti priučenim osobljem osposobljenim na tečajevima. Zbog oskudnijih teoretskih i praktičnih znanja te su osobe teže zadobivale povjerenje bolesnika te nisu imale potrebnog autoriteta kod oboljelih. Osobita pozornost polagala se u podučavanje raskužitelja koji su doprinosili suzbijanju bolesti i podizanju higijenskih navika stanovništva, a to se ponajprije odnosilo na suzbijanje ušljivosti, na pravilnu izgradnju zahodskih jama i na uništavanje larvi komaraca. U velikoj mjeri stanovništvo je shvaćalo važnost preporuka za prevenciju bolesti tek nakon oboljenja. Slično je stanje bilo i s pripadnicima Narodnooslobodilačke vojske koja se ustrojavala tijekom rata, a njezini pripadnici bili su u stalnom kontaktu s civilnim stanovništvom, pa se zdravstvena slika obiju skupina na mnogim područjima podudarala. Oskudijevanje u sapunu i dezinfekcijskim sredstvima također je pogodovalo zamahu zaraznih bolesti. Cijepljenje kao važna mjera u sprječavanju nekih zaraznih bolesti provodilo se u ratnim okolnostima u smanjenom obimu. Nedostatak lijekova nastojao se nadomjestiti prikupljanjem ljekovitog bilja, a nedostatak ambalaže prikupljanjem i ponovnom upotrebom bočica za lijekove. U prvoj polovini 1945. zapadni saveznici, u najvećoj mjeri Amerikanci, dopremaju veće količine diklor-digemil-trikloretana koji je pomogao posebice u suzbijanju tifusa pjegavca i malarije. Improvizacija je bila način djelovanja institucionalnih i privremenih zdravstvenih

ustanova, kao i profesionalnog i priučenog zdravstvenog osoblja. Prestankom ratnih djelovanja epidemije zaraznih bolesti i dalje su bile prijetnja zbog loših higijenskih uvjeta, oskudice i neuhranjenosti te razorenih zdravstvenih i stambenih građevina. Nedostatak stručnog medicinskog osoblja teško se nadoknađivao jer se često, osim stručnosti, gledalo i na konveniranje toga osoblja novim jugoslavenskim vlastima, pa će tako primjerice pripadnice katoličkih redova u velikoj mjeri biti uklonjene iz zdravstvenog sustava na hrvatskom području.

KLJUČNE RIJEČI: Drugi svjetski rat, hrvatsko područje, civili, zarazne bolesti, suzbijanje i liječenje

Valentina Kezić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, poslijediplomski doktorski studij Moderna i suvremena hrvatska povijest u europskom i svjetskom kontekstu

Osnutak i djelovanje Lige protiv tuberkuloze u Osijeku (1926. – 1941.)

Razvoj industrijalizacije, urbanizacije, migracije stanovništva u veće urbane sredine, neodgovarajući način stanovanja, zgusnutost stanovništva, siromaštvo i neznanje sve su više pogodovale širenju tuberkuloze (sušice) tijekom devetnaestog i prve polovice 20. stoljeća. Ona tada nije predstavljala samo medicinski već i društveni problem. Borba protiv tuberkuloze u Hrvatskoj temeljila se do 1920. godine na ambulantnom liječenju, kućnim posjetima i boravku u lječilištima. Tek osnivanjem Odjela za tuberkulozu pri Zakladnoj bolnici u Zagrebu, Antituberkuloznog dispanzera, Instituta za tuberkulozu, Društva za suzbijanje tuberkuloze i liga protiv tuberkuloze širom Hrvatske početkom 1920-ih započnje i institucionalna borba protiv tuberkuloze. Osim kurativne uloge spomenute su institucije imale i prosvjetnu ulogu kako bi ju što uspješnije suzbile.

Liga protiv tuberkuloze u Osijeku, kao jedna od podružnica nacionalne organizacije, osnovana je 1926. godine. U okviru svog djelovanja odredila je nekoliko zadaća. One su, između ostaloga, podrazumijevale upoznavanje prilika u kojima živi narod, popravljane higijenskih prilika u selu i gradu, na dobrovoljačkim kolonijama, osnivanje ambulanti, podizanje higijenskih bunara, asanacijske radove u suradnji s Domom narodnog zdravlja, nadziranje zakonskih odredbi u pogledu zahoda, dvorišta i bunara kako bi se što pravilnije provele, posvećivanje sanitarnim prilikama u raznim industrijskim poduzećima, posredovanje kod inspekcije rada kako bi se uklonili nedostaci i izvele preinake u skladu sa socijalnom medicinom i higijenom, iniciranje podizanja školskih kuhinja u suradnji s mladeži Crvenog križa kako bi se poboljšala učenička prehrana i brojne druge. Zajedno s Ligom djelovale su i mjesne organizacije na čijem su se čelu nalazili liječnici, učitelji i svećenici. Oni su trebali obavještavati narod usmeno i pismeno o prirodi i opasnostima tuberkuloze i načinu očuvanja od nje, pronalaziti tuberkulozne bolesnike i upućivati ih na pravovremeno i pravilno liječenje, osnivati zdravstvene katastrofe za svaku kuću, uklanjati higijenske nedostatke, nadzirati higijenske prilike u javnim zgradama, školama, vojarnama i radionicama te prikupljati točne statističke podatke o oboljenju i umiranju od tuberkuloze.

Služeći se ponajprije arhivskom građom, u izlaganju će, osim o načinima provođenja i (ne)uspješnosti Liginih zadaća, biti riječi i o njezinim obrazovnim aktivnostima, članovima poput Branka Muačevića i Prokopija Uzelca, njihovoj ulozi u suzbijanju tuberkuloze na području Osijeka, kao i o istoimenom časopisu koji je počeo izlaziti početkom 1930-ih.

KLJUČNE RIJEČI: Osijek, Liga protiv tuberkuloze, Prokopije Uzelac, Branko Muačević

Marko Kolić

Zavod za patologiju Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Martin Kuhar

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

„Bič čovječanski“ – znanstveni, društveno-politički i pravni aspekti borbe protiv sifilisa u prvoj polovini 20. stoljeća u Hrvatskoj

U prvoj polovini dvadesetog stoljeća tzv. socijalne bolesti – alkoholizam, tuberkuloza i sifilis – predstavljale su ozbiljan javnozdravstveni izazov. Sifilis ili lues zarazna je bolest koju uzrokuje bakterija *Treponema pallidum*. Najčešće se prenosi spolnim putem, a postoji i mogućnost prijenosa transplacentarno od majke na dijete, zaraženim predmetom ili transfuzijom krvi. Česta povezanost sifilisa s ostalim društvenim problemima, poput prostitucije i duševnih bolesti, u okolnostima nepostojanja odgovarajuće terapije protiv te bolesti među liječnicima su stvorili sliku o sifilisu kao o kontinuiranoj zdravstvenoj krizi. Stoga ćemo u ovome radu razmotriti različite znanstvene, društveno-političke i pravne aspekte koji su bili važni u borbi protiv sifilisa u Hrvatskoj od početka dvadesetog stoljeća do 1941. godine. U navedenom razdoblju brojni su liječnici povelj rasprave o navedenoj problematici, a među njima se izdvajaju prvi hrvatski seksolog Fran Gundrum Oriovčanin, pionir javnoga zdravstva Andrija Štampar te seksolog i psihijatar Nikola Sučić. Na rasprave o sifilisu u to su doba uvelike utjecale i eugeničke ideje te se sifilis svrstavao među degenerativne faktore koji slabeći biološki potencijal ujedno dovode u pitanje nacionalni i politički prosperitet. Andrija Štampar tako je već na početku svog djelovanja u Ministarstvu narodnog zdravlja u Beogradu svrstao sifilis među bolesti koje bi trebalo provjeravati kod svakoga tko se želi ženiti. Nadalje, velika se pažnja u navedenom razdoblju posvećivala kontroli prostitucije koja je do 1934. bila legalna. Prostitucija je kao etički, društveni, ekonomski i zdravstveni problem izazivala podjele u društvu, a osobit strah izazivala je mogućnost širenja sifilisa u društvu prostitucijom. Radikalni pravni izraz borbe protiv sifilisa predstavljao je Zakon o suzbijanju spolnih bolesti iz 1934. godine, koji je predvidio zabranu ženidbe muškarcima kod kojih je obaveznim pregledom prije braka utvrđen sifilis. Međutim, zbog nepovredivosti restriktivnih odredbi i burne reakcije javnosti Zakon je nakon manje od godinu dana stavljen izvan snage, a pitanje rješavanja problema sifilisa ostalo je neriješeno sve do iza Drugoga svjetskog rata, kada je penicilin ušao u širu upotrebu.

KLJUČNE RIJEČI: sifilis, eugenika, prostitucija, spolne bolesti

Nera Kovač

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku,
studij engleskog jezika i književnosti

Milorad Radovanović

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku,
studij engleskog jezika i književnosti

Efekt negativnosti i ostale karakteristike naslova mrežnih članaka na primjeru članaka o pandemiji bolesti COVID-19

Efekt negativnosti, engl. *negativity bias*, definira se kao sklonost ljudi da negativne osjećaje ne samo radije zapažaju već da o njima i više razmišljaju. Ljudi se većinom usmjeravaju na negativne događaje u svojim životima, češće i bolje pamte negativne komentare koji su im upućeni nego one pozitivne, tako čak i sitnice poput pozdravljanja krive osobe mogu nekome „uništiti“ dan. Brojna istraživanja potvrđuju kako negativni događaji i situacije imaju jači utjecaj na ljude nego pozitivni događaji. Tu ljudsku sklonost negativnim događajima i situacijama često iskorištavaju novinari prilikom odabira vijesti i pisanja članaka, pa tako članci sa senzacionalnim i bombastičnim naslovima češće hvataju pažnju čitatelja. Naprimjer vijesti o zrakoplovnim nesrećama ili prirodnim katastrofama bit će više senzacionalne i primati više pažnje, samim time ljudi imaju veći strah od letenja zrakoplovom i prirodnih katastrofa. Kako bi se dodatno potvrdilo favoriziranje negativnih vijesti, treba istaknuti zanimljivost kako je ruski novinarski portal *Rostov-on-Don* ostao bez dvije trećine čitatelja nakon što je jedan dan objavljivao samo „dobre“ vijesti. Efekt negativnosti u medijima došao je do posebnog izražaja za vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Naime svakodnevno su izlazile nove, negativne vijesti o virusu i zaraženima koje su izazivale i strah i anksioznost kod ljudi, a jedno istraživanje, koje je provedeno na uzorku od više od sto tisuća mrežnih članaka, pokazuje da je preko 50% tih članaka bilo negativnog karaktera. Trag koji su ostavile vijesti o virusu COVID-19 i pandemiji došao je do izražaja tijekom pojave zaraze majmunskim boginjama kada su se članci o njima našli u top 10 najčitanijih članaka. Uzevši u obzir utjecaj i zastupljenost novinskih i mrežnih članaka s negativnim karakterom, odlučili smo detaljnije istražiti taj fenomen. Analizom sadržaja naslova mrežnih članaka *British pressa*, ciljajući na karakteristike koje prenose sažete informacije i bude ljudsku znatiželju, utvrđeno je da se u naslovima koriste ne samo efekt negativnosti već i nagađanje, upućivanje na budućnost i *clickbait*,

posebni vokabular i gramatika, tabloidni formati i manjim dijelom igra riječima. Novinski naslovi rijetko rabe te karakteristike zasebno, već njihovom kombinacijom postižu najveći efekt. Stoga je cilj ovog rada pobliže prikazati efekt negativnosti i ostale nabrojane karakteristike naslova mrežnih članaka.

KLJUČNE RIJEČI: novinarstvo, mrežni članci, vijesti, efekt negativnosti, COVID-19

Psihološki aspekt epidemije kuge na slavonsko-srijemskom prostoru tijekom XVIII. stoljeća

Smrtonosni pohodi bakterije *Yersinia pestis* u Europi uglavnom su zaboravljeni uslijed evolucije medicine i pojave antibiotika u XX. stoljeću. Ipak, stoljećima koja su prethodila kuga je ostavljala dubok trag u kolektivnoj svijesti stanovništva na prostoru na kojem bi se pojavila. Dijeleći sudbinu ostataka Europe, Slavonija i Srijem bili su nekoliko puta pogođeni tom epidemijom tijekom XVIII. stoljeća, dok je o tzv. erdeljskoj i iriškoj kugi ostavljeno najviše svjedočanstava. U fokusu izlaganja bit će ponašanje stanovništva za vrijeme spomenutih dviju epidemija. Bakterija koja je izazivala veliku smrtnost bila je u XVIII. stoljeću nepoznata. Shodno tomu, zajedno s pojavom kuge širili su se panika i strah s jedne strane, dok je s druge strane bila ravnodušnost. Cilj je izlaganja rekonstruirati osobni doživljaj pojedinaca, odnosno analizirati na osnovi dostupnih podataka utjecaj epidemije na mentalno zdravlje stanovništva. Izlagač će analizirati doživljaj kuge od njezine pojave u lokalnoj sredini i njezina negiranja do priznavanja nazočnosti opasnosti i traženja krivca, odnosno objašnjenja. Jednako je zanimljivo razmotriti postpandemijski utjecaj na ponašanje stanovništva. U godinama nakon epidemije razvila se svojevrсна kultura sjećanja na traumatično razdoblje epidemije. Ona se manifestirala kroz gradnju sakralnih objekata, zavjetnih spomenika, obilježavanja datuma prestanka kuge, kao i praznovanje svetaca zaštitnika. Pored pokajničke, ti postupci trebali su imati i preventivnu ulogu u slučaju nove epidemije.

KLJUČNE RIJEČI: kuga, Slavonija, Srijem, strah, XVIII. stoljeće

Velika epidemija kuge u jugoistočnoj Hercegovini 1814. – 1818.

Velika epidemija kuge koja je pogodila jugoistočnu Hercegovinu početkom 19. stoljeća skoro da je prepolovila tamošnje stanovništvo. Epidemija kuge imala je znatno šire razmjere, bila je zahvatila područje čitave Bosne i Hercegovine, a na područje jugoistočne Hercegovine proširila se iz zapadne Hercegovine. Naime krajem 1814. godine pojavili su se prvi slučajevi epidemije u gradu Stocu, odakle se širila na jugoistok, na područje katoličkih župa Ravnog i Trebinje u Popovu polju. Kasnije se epidemija proširila i na dubrovačko područje unatoč strogim protuepidemijskim mjerama dubrovačkih zdravstvenih službi na dubrovačkoj granici. Naime epidemija se proširila u granično mjesto Čepikuće u dubrovačkom primorju, a posebno je poharala naselje Področje na poluotoku Pelješcu gdje je kugu preživjelo samo jedno dijete. To je inače posljednja zabilježena kuga koja je bila na dubrovačkom području. Na temelju matica umrlih župa Ravno i Trebinja te župe Gradac u neumskom zaleđu analizirani su svi slučajevi umrlih od kuge zabilježeni u matice u petogodišnjem razdoblju (1814. – 1818.), koliko je epidemija trajala na tom području. Napravljene su različite strukture umrlih od kuge, primjerice spolna, dobna, sezonska i sl. Posebno su zanimljivi bili načini prijevoza i ukopi onih koji su umrli od kuge jer se oni nisu smjeli pokapati u zajedničkim grobljima, nego su pokapani izvan naseljenih mjesta kako se epidemija ne bi proširila s kužnih mrtvaca. Također su analizirani i migracijski pravci tamošnjeg stanovništva koje se pri pojavi kuge držalo krilatice „Fuge cito, longe et tarde revertere!“ („Bježi brzo, što dalje, a kasno se vraćaj!“). Iako ta epidemija s početka 19. stoljeća nije bila posljednja epidemija kuge na tom području, ona je ostavila najgore posljedice na smrtnost i općenito na demografska kretanja tamošnjeg stanovništva, što je bio razlog njezina opisa i predmet ovog izlaganja.

KLJUČNE RIJEČI: epidemija kuge, jugoistočna Hercegovina, 1814. – 1818., Ravno, Trebinja, Gradac

Politike kasnoosmanskih vlasti u suzbijanju širenja bolesti i poboljšanju zdravstvene skrbi s posebnim osvrtom na Bosanski ejalet/vilajet

Tijekom 19. stoljeća u Osmanskom Carstvu poduzet je niz značajnih aktivnosti s ciljem popravljavanja zdravstvenih prilika. Promjene su posebno poticane u razdoblju provođenja tanzimatskih reformi kada je, među brojnim segmentima koji su doživjeli transformaciju po uzorima na europske prakse, određeni napredak doživjelo i zdravstvo. U skladu sa željom da se krene prema određenom vidu institucionalizacije zdravstva povećan je broj bolnica i obrazovanog liječničkog kadra, što je u početku dovelo do kvalitetnijih odgovora na zdravstvene krize prisutne u tom razdoblju u odnosu na ranije stanje. U Bosanskom ejaletu/vilajetu, slično drugim perifernim i pograničnim pokrajinama, prve bolnice otvarane se tek u drugoj polovini 19. stoljeća te su bile skromnije opremljene. Konkretno, u Bosanskom vilajetu stanje s opremljenošću bolnica, dostupnim tretmanima i prisutnošću profesionalnog liječničkog kadra popravljalo se, ali se ne može reći da je bilo na zadovoljavajućoj razini. Nepovoljna situacija na terenu nerijetko je uzrokovala i činjenicu da su ljudi boljeg imovinskog stanja u potrazi za izlječenjem odlazili izvan Bosne, dok je stanovništvo općenito u mnogim situacijama pribjegavalo uporabi usluga različitih nadriliječnika, što je predstavljalo dodatno opterećenje vlastima. Pored toga znatne probleme s kojima se susretalo i stanovništvo i lokalne vlasti stvarale su i epidemije kolere i stalna borba sa sifilisom. U ovom izlaganju posebna će se pažnja posvetiti usporedbi središta i periferije Carstva te različitih perifernih prostora u kontekstu proučavane teme u razdoblju provođenja tanzimatskih reformi. Fokus će biti usmjeren na Bosanski ejalet/vilajet kao pograničnu pokrajinu i na problematiziranje odgovora lokalnih vlasti na prisutne zdravstvene krize.

KLJUČNE RIJEČI: zdravstvo, institucionalizacija, Bosanski ejalet/vilajet, Osmansko Carstvo, 19. stoljeće

Utjecaj zaraznih bolesti na odnos lokalne razine vlasti prema izbjeglicama u Sarajevu 1941./1942.

Izbjegličko pitanje na prostoru današnje Bosne i Hercegovine u razdoblju Drugog svjetskog rata postalo je jedan od glavnih društvenih problema s kojim su se vlasti morale suočavati od samog nastanka Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Već od jeseni 1941. godine kao posljedica ustanka na prostoru istočne Bosne i Hercegovine u veća urbana središta, a naročito u Sarajevo, dolazi do priljeva znatnog broja izbjeglica. Stanje je u Sarajevu postalo naročito dramatično početkom 1942. zbog većeg priljeva izbjeglica i iznimno hladne zime. Cjelokupna situacija, koja je bila obilježena lošim uvjetima života, ishrane i stanovanja, dovela je u konačnici do toga da lokalni organi vlasti nisu uspjeli organizirati odgovarajući prijem i brigu o izbjeglicama od samog početka. Kasnije, kada se taj problem razvio i poprimio razmjere humanitarne krize, prije svega zbog sve većeg nedostatka hrane, ali i epidemije trbušnog i pjegavog tifusa, lokalne institucije započele su „potragu“ za glavnim krivcem. Za to su naročito bile pogodne izbjeglice kao glavni nositelji zaraze, ali i kao potpuno marginalna grupa koja je preplavila ulice Sarajeva pa ubrzo postala meta kako vlasti NDH-a tako i gradskog stanovništva. U konačnici, taj problem nikada nije riješen nego je djelomično saniran nakon uplitanja njemačkih vojnih vlasti u Sarajevu koje su dale nalog za izgradnju izbjegličkog logora u naselju Alipašin Most nedaleko od Sarajeva i na taj način problem su samo izmjestili iz gradske jezgre.

Cilj je ovog referata da se u unutrašnjoj komunikaciji institucija i lokalnih organa vlasti NDH-a koje su bile nadležne za brigu o izbjeglicama analizira i predstavi na koji su način tretirane izbjeglice u Sarajevu, odnosno na koji je način stvoren diskurs po kojem je ta grupa stanovništva marginalizirana i obilježena kao glavni izvor i rasadnik zaraznih bolesti te kako je takvo stanje konkretno utjecalo na njihov položaj i odnos prema njima. Na kraju krajeva, cilj je da se predstavi tko su bile izbjeglice u očima onih koji su se o njima i njihovoj sudbini trebali brinuti. To se prvenstveno odnosi na izvještaje Higijenskog zavoda o stanju sa zaraznim bolestima u razdoblju s kraja 1941. i početka 1942. godine.

KLJUČNE RIJEČI: NDH, izbjeglice, zarazne bolesti, epidemija, Bosna i Hercegovina, Sarajevo

Nikolina Novaković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
studij etnologije i kulturne antropologije i talijanistike

Jelena Marković

Institut za etnologiju i folkloristiku

Etnografija liječenja i umiranja za vrijeme pandemije koronavirusa iz perspektive medicinskih radnika u Hrvatskoj

Tijekom pandemije koronavirusa došlo je do značajnijih propitivanja ideje (ne)moći biomedicine i promjena u simboličkom, društvenom i radnom statusu medicinskih radnika. Društvena, ekonomska i zdravstvena kriza potaknula je redefiniranje odnosa prema biomedicini, zdravstvenom sustavu i medicinskim radnicima uslijed potrebe zajednice da nanovo osmisli i razumije koncept bolesti, ograničenih dosegâ liječenja, novih okolnosti umiranja i žalovanja, opasnosti, solidarnosti i sl. Medijska slika predanih zdravstvenih radnika koji su suočeni s novonastalim okolnostima te diskursi koji su promovirali povjerenje u znanost supostojali su sa zavjereničkim teorijama u kojima se artikulira nepovjerenje prema biomedicini, zdravstvenom sustavu, medicinskim autoritetima i sl. Vernakularne naracije za koje je karakteristično da tradicijske žanrove i poznate narativne moduse upotpunjavaju novim motivima i funkcijama suprotstavljale su se neprikosnovenom biomedicinskom autoritetu i hijerarhiji.

S ciljem razumijevanja iskustava medicinskih radnika čije se iskustvo smješta na sjecištu ideje idealizirane slike profesije s jedne strane, nerazmjerne moći u odnosu na oboljelu osobu kojoj su tijekom pandemije radikalno rastrgane veze s društvenim i kulturološkim tkivom s druge, te idejama koje nastaju u tzv. komorama jeke ili epistemičkim balonima u digitalnom svijetu i svakodnevnoj komunikaciji s treće, ovaj rad oslanja se na etnografsko istraživanje s medicinskim radnicima. U izlaganju će fokus biti na načinima na koje je viđena i doživljena radna svakodnevnica medicinskih radnika i promjene u njoj – od početaka pandemije do njezina razvitka u valovima (kao i pojavom cjepiva), na načinima na koji se one opisuju (uporabom ratnih i drugih metafora u opisima stanja u bolnici te njihovim (mogućim) posljedicama usmjeravanja ponašanja), na posebnostima rada u pandemiji, restrukturiranju bolnica, promjenama u radnom kolektivu i atmosferi – od panike i međusobnog nepovjerenja do zbližavanja i smanjenja važnosti hijerarhije te suočavanjem sa smrću pacijenata i nemoguć-

nosti pružanja njege i liječenja svima kojima je potrebna u određenom trenutku. Metode uporabljene u radu polustrukturirani su intervjui s trima medicinskim radnicima, analiza medijskog diskursa i njihova međusobna usporedba, kao i kritičko čitanje literature o teorijama zavjere. Također, usporedit će se koncept medicinskih radnika kao heroja i/ili medijskih zvijezda pandemije sa stanjem na terenu, odnosno njihovim iskustvenim (samo)doživljajem.

KLJUČNE RIJEČI: koronavirus, etnografija, liječenje, umiranje

„Crni gost“ i njegove žrtve: borba protiv boginja na području Hrvatske krajem 19. stoljeća

Iako su boginje zarazna bolest čije je suzbijanje predstavljalo jedan od najvažnijih javnozdravstvenih zadataka na području Europe tijekom čitavog 19. stoljeća, cjepivo protiv varirole vere od samih je početaka izazivalo kontroverze i otpor nezanimarivog broja ljudi. Ipak, nekoliko europskih pandemija (1824. – 1829., 1837. – 1840., 1870. – 1875.) u konačnici je rezultiralo donošenjem zakona u nizu zemalja usmjerenih prema uvođenju obveznog cijepljenja populacije protiv boginja. Pionirske pothvate na tom tragu na području današnje Hrvatske moguće je pronaći već u prvim godinama 19. stoljeća, pri čemu je Napoleonova uprava u Dalmaciji bila naročito posvećena provođenju navedenih protuepidemijskih mjera unatoč, kako nam izvori govore, „velikoj neobrazovanosti naroda“ koji se naposljetku ipak pokoravao progresivnim odredbama Francuza. Međutim, tek je usporena industrijalizacija Banske Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća, uvjetovana potrebom za zdravom i produktivnom radnom snagom, potaknula donošenje zakona (1874., 1894.) koji su rezultirali uspostavom modernog sustava javnog zdravstva. Pritom, navedene su regulative jasno određivale i načine na koji bi se modernizirana kapitalistička država trebala obračunati s problemom boginja. Dakako, sustavno provođenje zakona s ciljem obuzdavanja širenja te smrtonosne bolesti nije uvijek bilo lako tako da su primjerice petrinjske novine *Banovac* u lipnju 1914. prozivale nemarne roditelje koji još nisu cijepili svoju djecu. S druge strane, osječki je gradonačelnik Antun Pinterović 1915. putem oglasa upozoravao pučanstvo da se u okolini grada ponovno pojavio nepoželjni „crni gost“. U konačnici, zagrebačke su gradske vlasti 1918. zabilježile kako je novom širenju boginja kumovao „opći metež“ rata. Ukratko, borba protiv bolesti koja je globalno iskorijenjena tek krajem 1970-ih bila je dugotrajna i suočena s nizom izazova.

U izlaganju će se analizirati zakonske odredbe hrvatske vlade koje su u drugoj polovici 19. stoljeća regulirale cijepljenje protiv boginja, pri čemu će se osvrnuti i na statističke pokazatelje o procijepljenosti populacije Banske Hrvatske od početka 1880-ih do izbijanja Prvog svjetskog rata. Rabeći sačuvane novinske izvore, izvještaje gradskih poglavarstava i druge materijale nastojat će ocijeniti uspješnost borbe protiv boginja na području Banske Hrvatske, kao i rekonstruirati mišljenje javnosti o cijepljenju i predviđenim epidemiološkim mjerama.

KLJUČNE RIJEČI: boginje, variola vera, cijepljenje, 19. stoljeće, Banska Hrvatska

COVID-19 i koherencija novinskih naslova i vijesti ili kada *clickbait* postaje *clickbait*

Polazeći s pretpostavkom da se novine tradicionalno mogu podijeliti na tzv. „kvalitetne“ i „popularne“, pri čemu se razlikuju i „mekane“ i „tvrde“ vijesti, u radu se analiziraju vijesti na engleskom jeziku vezane uz početak pandemije bolesti COVID-19 u Velikoj Britaniji. Tipično se uz popularne ili senzacionalističke tipove tiskovina vežu naslovi koji u njihovim mrežnim inačicama predstavljaju ono što se popularno naziva *clickbait*, pri čemu je vrlo često odsustvo koherencije ili podudaranja između naslova i samog sadržaja članka. Rad proučava stupanj podudarnosti između naslova i tijela teksta u *The Guardianu* i *Daily Mailu* koji izvještavaju o pandemiji bolesti COVID-19 iz siječnja 2020., kada se u tim izvorima nalaze najraniji izvještaji o pojavi SARS-CoV-2. Hipoteza je da bi *The Guardian* trebao biti manje senzacionalan, manje politički i negativno pristran od *Daily Maila* te da bi trebao postići viši stupanj podudarnosti. Istraživanje se temelji na kritičkoj analizi diskursa primjera iz skupa podataka od 100 članaka iz *Daily Maila* i *The Guardian*, tako da postoji 50 članaka iz svakog izvora vijesti. Ti su izvori odabrani kako bi predstavili dvije suprotne ideologije, odnosno lijevu socijalnoliberalnu, koju zastupa *The Guardian*, i desnu konzervativnu liberalnu ideologiju, tipičnu za *Daily Mail*. Riječ je o razdoblju prije proglašenja pandemije, odnosno njezinim početnim fazama tijekom kojih svjetski medicinski stručnjaci tek trebaju identificirati i imenovati COVID-19, kao i virus koji je uzročnik bolesti. Analiza se temelji na utvrđivanju stupnja podudarnosti naslova i teksta pri čemu se definiraju ključni koncepti analize podudarnosti – kohezija i koherencija, koje ovaj rad rabi za uspostavljanje radne definicije podudarnosti kao spektra u rasponu od nepodudarnosti do potpune podudarnosti. Rezultati ukazuju da je hipoteza samo djelomično potvrđena budući da nema značajne razlike u stupnju podudarnosti između *The Guardian* i *Daily Maila*. Načelno je zaključeno da bi sličnosti mogle biti zato što je *The Guardian* doživio promjenu formata zbog koje više naliči tabloidu te da tijekom prvih dana pandemije nije bilo značajne ideološke polarizacije između lijevih i desnih izvora vijesti jer su mediji bili posvećeni zajedničkom angažmanu u promicanju epidemioloških mjera. To je u skladu s činjenicom da je pandemija postala političko pitanje tek nakon što je službeno

proglašena, a posebice nakon što su učinci karantena, nošenja maski i drugih društvenih mjera za suzbijanje širenja bolesti počeli postajati sve nepopularniji.

KLJUČNE RIJEČI: kritička analiza diskursa, diskurs mrežnih vijesti, naslovi, britanske vijesti, pandemija COVID-19

Epidemije kao naslijeđe ratnih godina: Mehanizmi suzbijanja pjegavog tifusa u Bosni i Hercegovini 1918. – 1921. godine

Bosna i Hercegovina koja se nakon raspada Austro-Ugarske 1918. godine našla u okvirima nove jugoslavenske države u prvim poslijeratnim godinama suočavala se s brojnim društvenim nedaćama. Pored ekonomske i materijalne iscrpljenosti zemlje, porušene infrastrukture, ekstremnog siromaštva, jedan od problema koji se kao sivi oblak nadvio nad novom upravom bile su epidemije zaraznih bolesti. Pjegavi tifus koji se zbog nemogućnosti održavanja higijenskih navika i nekvalitetne prehrane pojavio tijekom ratnih godina i u mirnodopskim vremenima koja su slijedila intenzivno se širio. Kako je izrada nove zakonske regulative predstavljala dugotrajan i zahtjevan posao u koji se jugoslavenska država u tom trenutku nije smjela upustiti, u Bosni i Hercegovini u prvo su vrijeme na snazi ostali austrougarski propisi (Zakon o suzbijanju priljepčivih bolesti iz 1914.). Mehanizmi suzbijanja akutnih oboljenja (među kojima se nalazila i grupa tifa), a koji su prema tom zakonu primjenjivani i 1918., bili su usmjereni na sustavno suzbijanje bolesti, odnosno stavljanje zaraze pod nadzor. U tom su smislu, a, između ostalog, i kao set *kurativnih mjera* (usmjerene na liječenje i tretiranje oboljelih), bili primjenjivani sljedeći koraci: 1. obavezna prijava svakog slučaja ili sumnje na bolest; 2. karantena i markiranje zaraženih kuća; 3. dezinfekcija i depedikulacija; 4. imunizacija. Pored tih *individualnih* koraka jugoslavenska država u cilju ograničavanja epidemije uvela je i niz općih, *kolektivnih mjera*: 1. reduciranje javnih i kulturnih sadržaja; 2. kontrola trgovine i prometa; 3. obustava nastavnog procesa; 4. otkrivanje mreže prijenosnika – splavari, prostitutke, beskućnici. Posebnost pjegavca, vidljiva u činjenici da je on bio bolest *siromašnog pučanstva*, rezultirala je implementacijom posebnih smjernica koje su trebale pomoći najugroženijima: 1. podjela paketa osnovnog rublja; 2. *kupon koji život znači* – pomoć u prehrani. Niska zdravstvena prosvijećenost, zatajivanje bolesti i prosvjedi stanovništva kao reakcije na uvođenje novih pravila te s druge strane sustavni propusti primjetni u nedostatku resursa, kao i nemogućnosti provedbe određenih propisa u praksi uglavnom su ostavljale neuspješnim pokušaje jugoslavenske vlasti da ograniči kretanje bolesti. Osnivanje zdravstvene organizacije Lige naroda koja je u središte medicinske struke stavila javnozdravstvene probleme i prevenciju bolesti

te dolazak Andrije Štampara na mjesto načelnika odjeljenja pri Ministarstvu narodnog zdravlja u kontekstu su borbe protiv zaraza rezultirali novom strategijom. Kako bi se prevenirala pojava bolesti, u budućnosti se krenulo s primjenom *profilaktičkih metoda* koje su se sastojale u sustavnom zdravstvenom prosvjećivanju, osnivanju epidemiološko-higijenskih ustanova, besplatnom liječenju sirotinje te novoj, društvenoj ulozi liječnika. Ipak, za vidljivost rezultata tog pothvata bilo je potrebno vrijeme.

KLJUČNE RIJEČI: pjegavi tifus, Bosna i Hercegovina, mehanizmi suzbijanja

Sifilizacija civiliziranog svijeta: širenje spolno prenosivih bolesti u poratnom razdoblju Prvog svjetskog rata

Prvi svjetski rat uzrokovao je niz, kako to Richard Bessel navodi, „poremećaja bez presedana“ u društvima diljem svijeta. U tom kontekstu, mimo već istraživanih „poremećaja“, poput raspada triju carstava, uspostave sovjetske Rusije te niza poslijeratnih sukoba, zbog kojih Robert Gerwarth ističe da je Prvi svjetski rat završio tek 1923. godine, svakako su važni i oni koji nisu našli svoje mjesto u fokusu historiografskih istraživanja. Jedan je od takvih fenomena i širenje spolno prenosivih bolesti u poratnim godinama, prije svega sifilisa, što je ondašnja javnost izravno povezivala s ratnim zbivanjima. Ta teza, između ostaloga, proizlazi i iz činjenice da se u spisima Gradskog poglavarstva u Zagrebu navodi kako takve bolesti predstavljaju „neminovnu posljedicu rata“. Uzimajući u obzir navedeno, kao i činjenicu da se pojava sifilisa vezivala uz prostituciju, cilj je izlaganja na temelju dostupne arhivske građe i sekundarne literature analizirati načine suzbijanja njegova širenja, vrste liječenja, kao i utjecaj širenja bolesti na rodne odnose u poslijeratnom razdoblju. Drugim riječima, nastojat će odgovoriti koji su bili odgovori poslijeratnog društva na zdravstvenu krizu uzrokovanu širenjem spolno prenosivih bolesti. Razlozi istraživanja navedene teme proizlaze iz činjenice da se sifilis u tolikoj mjeri širio da je list *Hrvatska njiva* 1918. godine pisao kako je „sifilizacija civiliziranog svijeta pogibelj za cijeli svijet, kulturu i narod“ dok su se istovremeno osnivale ambulante u kojima su se primali oboljeli. Analiza suzbijanja sifilisa neposredno nakon završetka Prvog svjetskog rata otvara mogućnost dodatnih istraživanja, prije svega vezanih uz regulaciju prostitucije u međuratnom razdoblju, odnos društva prema tim bolestima i dr. Izlaganje se, između ostaloga, temelji na izvještajima gradskih poglavarstava (Zagreb, Osijek), na onodobnom tisku (*Jutarnji list*, *Hrvatska njiva*, *Ženski svijet*, *Liječnički vjesnik* itd.) te na sekundarnoj literaturi.

KLJUČNE RIJEČI: sifilis, spolno prenosive bolesti, Prvi svjetski rat, rod, prostitucija

Barbara Riman

Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Kristina Riman

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Osobni doživljaji, diskursi i narativi o pandemiji u dnevnom tisku iz perspektive pripadnika slovenske nacionalne manjine u Hrvatskoj

Život u pograničnom području donosi prilike, ali i izazove poput svakodnevnih, ponekad višekratnih prelazaka državne granice. U vrijeme primjene epidemioloških naputaka povodom pandemije bolesti COVID-19 pripadnici slovenske nacionalne manjine koji žive u Hrvatskoj bili su suočeni s dodatnim izazovima vezanim uz različite nacionalne preporuke dviju država i regulacije prelaska državne granice kao važnog oblika komunikacije s matičnom zemljom. U radu se opisuje i analizira situacija u kojoj su se zatekli pripadnici slovenske nacionalne manjine s obzirom na mjere ograničavanja prelaska državne hrvatsko-slovenske granice i u skladu s time s obzirom na pojačan osjećaj (ne)povezanosti s matičnom državom. Provedena je kvantitativna i kvalitativna analiza polustrukturiranih intervjua provedenih s aktivnim članovima slovenskih društava u Hrvatskoj i dnevnog tiska koji rabe stanovnici tog područja. Analiza prikupljenih podataka ukazuje da su se pripadnici slovenske manjine u pandemijskom razdoblju u usporedbi s ostalim građanima suočavali s dodatnim izazovima, pritiscima i stresorima te nisu mogli organizirati svoj život prema svojim posebnim potrebama i navikama, što je izazvalo pojačan osjećaj frustracije i straha te nesigurnost u mogućnosti dviju država da suradnički reagiraju na njihove posebne potrebe. Posebice su istaknuta očekivanja veće podrške, ali i jasnije upute o načinu ponašanja u nastaloj situaciji. Svjedočenja intervjuiranih sudionika istraživanja uspoređena su s napisima u hrvatskom i slovenskom dnevnom tisku iz pandemijskog razdoblja. Analizom odabranih napisa zaključuje se da je uloga tiska bila odgovoriti na recepcijska očekivanja čitateljstva koje je redovito pratilo informacije o tijeku pandemije, pri čemu je veći broj tekstova usmjeren na opće informacije koje se odnose na ograničenje kretanja i ostale upute, a manji broj na izazove i frustracije s kojima su se susretali pripadnici slovenske manjine u Hrvatskoj. U zaključnom dijelu sažete su preporuke za koordinirane aktivnosti država u pograničnim područjima i potrebe pripreme građana u tim područjima kroz formalne, neformalne i informalne oblike obrazovanja o senzibilizaciji za potrebe posebno ugroženih

skupina i načinima suočavanja s nepredvidljivim i ekstremno izazovnim situacijama koje značajno utječu na životnu svakodnevicu, a time i na dobrobit i zdravlje građana.

KLJUČNE RIJEČI: pogranično područje, državna granica, Slovenci u Hrvatskoj, COVID-19, dnevni tisak

Filozofi i bolesti. Čemu filozofija tijekom pandemije?

Moglo bi se s pravom reći da reakcije na zdravstvene prijetnje poput epidemija – pogotovo u realnom vremenu ili neposredno nakon – umnogome nisu u užem fokusu filozofskih razmatranja. Budući da je riječ najprije o pitanju *zdravlja*, glavna riječ po prirodi stvari pripada medicini, a zatim, uzimajući u obzir da se na to pitanje nastoji odgovoriti unutar zakonima uređenoga društva i putem državnoga aparata, očekivano je da se u priču u „primarnome“ smislu uključe politika i pravo. Osim toga još jedan od razloga za njezinu „perifernost“ u danoj situaciji može se pronaći u zadržci filozofije prema iznošenju preuranjenih sudova, u kojem se smislu može i razumjeti često za nju vezan stav, onaj da *filozofija uvijek kasni za svojim vremenom*. Naime da bi se, koliko je to moguće, realiziralo filozofsko nastojanje obuhvatnoga sagledavanja stvari, često je nuždan određeni vremenski odmak. Međutim, pandemija je koronavirusa, zajedno s iz nje proizlazećom društvenom dinamikom, iznjedrila nemali broj zainteresiranih i angažiranih filozofa te šaroliku problematizaciju fenomena kakva nerijetko izmiče središtu pozornosti „primarnoga“ pristupa stvari, odnosno „primarnih“ djelatnosti koje se s pandemijom hvataju u koštac. Namjera je izlaganja prema tome tematizirati društvene odnose – koji se, dakako, mnogostruko odražavaju i na svakodnevicu pojedinca – tijekom pandemije koronavirusa u perspektivi istaknutih filozofskih pristupa i koncepata na domaćoj i stranoj sceni, a filozofi su se u raspravama doticali primjerice *izvanrednoga stanja* i pripadnih mu *mjera*, odnosa sigurnosti i slobode, odgovornosti, solidarnosti i sebičnosti, zdravlja i dostojanstva, autoriteta i brige, (promjene) čovjekova odnosa prema samome sebi i drugima – posebice unutar dinamike vlasti, institucija, stručnjaka i naroda, kao i pitanja svijesti, identiteta, društvenih veza i položaja – zatim elemenata autoritarnosti, totalitarizma i demokratičnosti te ispreplitanja znanosti, politike i medija. Razmatrajući različite dimenzije te možebitne prednosti, odnosno nedostatke predstavljenih reakcija, izlaganje u konačnici nastoji ukazati na ulogu filozofije tijekom izvanredne društvene situacije poput pandemije bolesti, a koja se ogleda u njezinoj kritičkoj funkciji i skeptičkom karakteru.

KLJUČNE RIJEČI: koronavirus, filozofija, društvena dinamika, izvanredno stanje, skepsa

Reakcija prosvjetnih vlasti na pandemiju bolesti COVID-19: primjer Republike Hrvatske i susjednih zemalja

U radu će se istražiti i analizirati reakcija prosvjetnih vlasti na pandemiju bolesti COVID-19 u Republici Hrvatskoj te susjednim državama: Bosni i Hercegovini, Republici Srbiji te Republici Sloveniji. Iako je pandemija bolesti COVID-19 započela u kineskom gradu Wuhanu, vrlo je brzo postala globalni problem i samim tim veliki izazov državnim vlastima. Svjetska je zdravstvena organizacija (WHO) službeno proglasila pandemiju bolesti COVID-19 11. ožujka 2020., nakon čega mnoge države u svijetu uvode određena ograničenja, osnivaju krizne stožere te donose različite zakonske akte i preporuke s ciljem očuvanja zdravlja vlastitog stanovništva. Nakon početnog iznenađenja brzinom širenja bolesti, ubrzo je ipak postalo jasno kako će pandemija potrajati te kako je potrebno osigurati funkcioniranje neophodnih sustava, među kojima je i odgojno-obrazovni. Vlade, prosvjetne vlasti i krizni stožeri Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Republike Slovenije i Republike Srbije kroz vlastite su propise, naputke, akte i preporuke reagirale na problem pandemije bolesti COVID-19, a u radu će biti uspoređen način na koji su prosvjetne vlasti navedenih odabranih država reagirale na proglašenje pandemije bolesti COVID-19 kada je bilo potrebno osigurati sigurno funkcioniranje odgojno-obrazovnog sustava. Poseban će naglasak biti na pedagoškoj analizi i usporedbi svih dokumenata s preporukama o načinu održavanja nastave na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava. Razmotrit će se i zadaća kriznih stožera u Republici Hrvatskoj i susjednim državama s posebnim osvrtom na odluke i preporuke koje su se ticale prosvjete, a koje su poduzete s ciljem zaštite zdravlja svih dionika odgojno-obrazovnog sustava.

KLJUČNE RIJEČI: COVID-19, prosvjetne vlasti, reakcija na pandemiju, krizni stožer, komparativna analiza

Biopolitika i bolesti. Očuvanje života u dobu epistemičke dezorijentacije

Virusi i bakterije posebna su vrsta intencionalnih sustava zbog toga što posjeduju usmjerenje, tj. aktivnu moć djelovanja unatoč tomu što nemaju kognitivne moći. Drukčije rečeno, rabeći pojmovlje filozofa D. C. Dennetta, navedeni entiteti posjeduju osjetljivost definiranu kao sposobnost nekog sustava da razlučuje značajke u okolini, dok njima samima nedostaje umnost shvaćena pomoću pojma svijesti. Unatoč svojoj prividnoj jednostavnosti kao intencionalni sustavi, virusi i bakterije posjeduju destruktivni potencijal koji izaziva, izraženo riječima B. Mikulića, „epistemičku dezorijentaciju“. Rezultat te dezorijentacije utvrđuje A. Badiou koji tvrdi „da izazov epidemije posvuda samo uzalud troši intrinzičnu djelatnost Uma, prisiljavajući subjekte da se vrate onim tužnim efektima mističizma, konfabulacije, molitve, proricanja i proklinjanja, uobičajenim u srednjem vijeku kad bi kuga preplavila zemlju“. Također, u vrijeme takvih destruktivnih zbivanja dolazi do narušavanja postojećeg stanja stvari. Naime prethodno uspostavljene društvene norme, načela, institucije i zakoni prestaju važiti i dolazi do fenomena koji G. Agamben naziva „izvanredno stanje“ i koji predstavlja biopolitičku moć države. Sama biopolitika, kao ono što zahvaća goli život, nailazi na negativnu recepciju kod Agambena, a pozitivnu kod Sotirisa koji „afirmira da se biopolitika može koncipirati demokratski“. U ovome ću radu analizirati utjecaj bolesti na područje biopolitike i (ne)opravdanost biopolitičke intervencije na život pojedinca i cjelokupnog stanovništva. Nadalje, u radu ću istražiti i načela koja se u dobu bolesti afirmiraju ili narušavaju, a primjer se toga pronalazi u izjavama određenih političara za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 koji su „proglasili načelo očuvanja života ‘neodrživim u apsolutnom važenju’ i suprotstavili mu načelo ‘ljudskog dostojanstva’“. Navedeni primjer tvrdi da su ta dva načela isključiva i time narušavaju neke poznate etičke koncepte. Međutim, u radu ću nastojati argumentirati suprotno, tj. da su oni povezani, a potom ću primijeniti takozvano načelo odgovornosti H. Jonasa jer se odluke koje donosimo ne odnose samo na nas ovdje koji već jesmo već i na one koji tek trebaju biti. Destruktivni fenomeni poput pandemija iziskuju od nas poseban napor jer nas mogu navesti na napuštanje određenih načela i dovesti do epistemičke dezorijentacije koji mogu rezultirati onime što V. E. Frankl naziva egzistencijalnim vakuumom.

KLJUČNE RIJEČI: biopolitika, izvanredno stanje, načelo odgovornosti, individualizam, kolektivizam

Adrijana Šuljok

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

COVID-19 u Hrvatskoj: društveni otpor ili društvena otpornost?

Pandemija bolesti COVID-19 potaknula je u suvremenim demokratskim društvima mnoge dotad nezamislive javnozdravstvene preventivne mjere poput socijalnog distanciranja, zabrane masovnih okupljanja, ograničenja putovanja, kućne karantene, zatvaranja škola itd. Međutim, učinkovitost javnozdravstvenih preventivnih mjera ovisi i o mnogim društvenim, kulturnim i kontekstualnim čimbenicima kao što su primjerice povjerenje u institucije koje upravljaju pandemijom, zatim socijalna konstrukcija rizika, odnosno javna percepcija opasnosti itd. Pandemija kao javnozdravstveno, ali i društveno pitanje postala je s vremenom sve više i političko i svjetonazorsko pitanje. Stoga su se i društva razlikovala u uspješnosti nošenja s pandemijom, odnosno u društvenoj otpornosti kao kapacitetu društva da se nosi sa šokovima i promjenama uslijed pandemije bolesti COVID-19.

U ovom izlaganju predstaviti ćemo dio rezultata istraživanja percepcije i stavova vezanih uz pandemiju bolesti COVID-19 u sklopu HRZZ-ova projekta provedenog na Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu „Otpornost hrvatskog društva uslijed COVID-19 pandemije – SOCREŠ“. Cilj je, među ostalim, bio istražiti društvene stavove, odnosno reakcije otpora i kritike prema epidemiološkim mjerama i politikama kako bismo bolje razumjeli zašto pojedinci (ne)usvajaju predložena zaštitna ponašanja. Osim toga zanimalo nas je i koje su društvene skupine sklonije iskazivanju otpora javnozdravstvenim mjerama, odnosno koje su njihove sociodemografske odrednice te mijenja li se struktura tih skupina. Pretpostavka je da s protokom vremena raste zasićenost epidemiološkim mjerama te da bi mogao jačati mobilizacijski potencijal protiv mjera za suzbijanje pandemije. Stoga smo razvili *ad hoc* mjerni instrument (7 čestica, Likertova skala) kojim smo mjerili i pratili mobilizacijski potencijal za otpor epidemiološkim mjerama s ciljem da zahvatimo eventualne promjene u stavovima.

Istraživanje mobilizacijskog potencijala provedeno je na panel-uzorku opće populacije kombinacijom CAWI-metode i CATI-metode (računalno potpomognuto *web-*, odnosno telefonsko intervjuiranje). Obuhvaćene su osobe u dobi od 18 ili više godina. Podaci su ponderirani kako bi se ispravila odstupanja od strukture stanovništva privatnih kućanstava u Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: COVID-19, društvena otpornost, mobilizacijski potencijal, epidemiološke mjere

Epistemička hijerarhija pandemije: (ne)povjerenje u stručnjake i pitanje epistemičke demokracije

Izlaganje iznosi epistemološku problematiku (ne)povjerenja u stručnjake i znanstvene autoritete te ju primjenjuje na reakcije javnosti tijekom pandemije bolesti COVID-19. Epistemičko se povjerenje javlja unutar domene znanosti, ali i u odnosu znanosti i neznanosti. Unutar znanosti povjerenje se temelji na dokazima, argumentima i autoritetu drugih stručnjaka. No neznanstvenici i nestručnjaci svoje epistemičko povjerenje u znanost uglavnom temelje u autoritetima znanstvenikâ, a ne proučavanjem same građe. Iz tog se razloga javlja određena epistemička hijerarhija koja je utemeljena prema kriteriju znanja - stručnjaci i znanstvenici posjeduju znanje te stoga uživaju autoritet i povjerenje javnosti.

Problem epistemičkog povjerenja javnosti u znanost naročito se javlja u kriznim situacijama kada dolazi do kontroverznih rasprava i odluka koje su od javnog i društvenog interesa. Unutar znanosti očekivana je doza falibilizma, zbog čega istraživanja nikada nisu apsolutno pouzdana i rasprava o njima ostaje otvorena. Takva je situacija naročito prisutna u društvenim i humanističkim znanostima čija je metodologija uvelike sastavljena od interpretativnog dijaloga. Međutim, kada se takvi u biti normalni znanstveni procesi odvijaju u domeni javnosti – što je očekivano s obzirom na to da pandemija izravno utječe na javne i društvene procese – tada se javljaju kao kontroverza koja smanjuje povjerenje u znanost.

Pretjerano oslanjanje na autoritete, pa i znanstvene, dovodi u sumnju mogućnost epistemičke demokracije, to jest da su pojedinci sposobni samostalno se informirati i donositi odluke utemeljene u pouzdanom znanju. Iz tog razloga rješenje nije u potpunoj poslušnosti znanstvenim (epistokracija) ili bilo kakvim drugim autoritetima, već u svijesti o falibilističkoj naravi znanosti te uključivanju u sam znanstveni dijalog.

KLJUČNE RIJEČI: socijalna epistemologija, povjerenje u znanost, epistemička demokracija, pandemija

Percepcija Roma kao opasnosti za javno zdravlje uoči i za vrijeme Prvog svjetskog rata u Banskoj Hrvatskoj

Od masovnijeg naseljavanja Roma u Europi u 12. st. brojne državne vlasti provodile su prema njima represivno-asimilacijsku politiku, koju se danas nastoji objasniti (obuhvatiti) pojmom anticiganizma (ili antiromske diskriminacije). Jedan od razloga za provođenje takve politike prema Romima bio je strah vlasti i stanovništva o Romima kao (potencijalnim) širiteljima raznih zaraznih bolesti. Takva anticiganistička politika prema Romima bila je prisutna na hrvatskim područjima od 17. st. Vlasti u Banskoj Hrvatskoj unutar svoje zakonodavne politike prema Romima nastojale su spriječiti da oni budu određena zdravstvena opasnost za stanovništvo. Rome se nerijetko optuživalo da svojim zdravstveno neurednim i nomadskim načinom života prenose određene zdravstvene bolesti. Tako su Romi bili optuživani da jedenjem strvina životinja i nepropisnim odlaganjem njihovih zaraženih dijelova uzrokuju izbijanje i širenje raznih zaraza među domaćim životinjama, poput bedrenice. Zato su središnje i lokalne vlasti u Banskoj Hrvatskoj nastojale ograničiti prisustvo Roma na stočnim sajmovima u pojedinim mjestima. Za vrijeme Prvog svjetskog rata vlasti su se suočile i s raznim zdravstvenim problemima, poput izbijanja raznih epidemija kolere, kuge i tifusa, a pri kraju rata i širenja španjolske gripe. I u tom ratnom razdoblju posebno su vlasti nastojali ograničiti nomadsko kretanje Roma jer su s njihovom prisutnošću na određenom području povezivali izbijanje raznih bolesti. Problematikom Roma kao potencijalnih širitelja zaraza u tom razdoblju bavili su se istaknuti zdravstveni djelatnici (stručnjaci) u Banskoj Hrvatskoj, poput istaknutog križevačkog liječnika i intelektualca Frana Srećka Gundruma Oriovčanina. On je uoči Prvog svjetskog rata uvidjevši navedenu zdravstvenu problematiku iznio konkretna rješenja vlasti u sprečavanju nomadskih Roma kao širitelja zaraza, poput bolje zdravstvene kontrole i preventivnog cijepljenja romskog stanovništva. Njegove smjernice o Romima prihvatit će i vlasti Banske Hrvatske u kolovozu 1916. kao jednu od članaka nove zakonske regulacije položaja Roma. U izlaganju će fokus biti na analizi odnosa vlasti Banske Hrvatske prema Romima kao potencijalnoj prijetnji za javno zdravlje stanovništva i domaćih životinja. Analizom će se nastojati razumjeti na koji su način vlasti uoči i za vrijeme Prvog svjetskog rata u Banskoj Hrvatskoj nastojale svojom politikom izgraditi sustav preventivne zaštite i kontrole dijela stanovništva što su bili (nomadski) Romi.

KLJUČNE RIJEČI: Romi, Banska Hrvatska, epidemija, rat

Domagoj Zovak

Državni arhiv u Slavanskom Brodu

Mislav Radošević

Državni arhiv u Slavanskom Brodu

Španjolska gripa u brodskom Posavlju

Jedna od najrazornijih pandemija na svijetu u moderno doba svakako je pandemija virusa influence, tzv. španjolske gripe/groznice koja je bila aktivna u razdoblju 1918. – 1920. U posljednjoj godini Prvog svjetskog rata na hrvatskom se prostoru pojavila pandemija influence ili tzv. španjolske gripe čiji se broj žrtava može usporediti s onim brojem žrtava Velikog rata. Nazvana je španjolskom gripom jer su prve objave o njoj javno iznijeli španjolski mediji budući da se većina europskih i američkih medija nalazila pod vojnom cenzurom tijekom Prvog svjetskog rata, a Španjolska, budući da nije bila sudionik rata, nije cenzurirala izvještaje svojih novina. Postoje dva mišljenja o izvoru bolesti: jedno smatra da se španjolska gripa pojavila u američkoj vojnoj bazi kod okruga Haskell u saveznoj državi Kansas, a drugo da su ju donijeli kineski radnici koji su poslani kao ratna ispomoć Kine u SAD. Sigurna je činjenica da se dalje putem vojnika koji su dolazili u Europu proširila na ostale europske države, a samim time i u Hrvatsku.

Ovaj rad nastojat će prikazati posljedice pandemije španjolske gripe na području brodskog Posavlja, odnosno na područje između Oriovca i Slavanskog Šamca. Budući da je tijekom većeg dijela trajanja rata bila aktivna cenzura nad tiskovinama, pronalazak relevantnih informacija o utjecaju pandemije španjolske gripe na hrvatskom povijesnom prostoru predstavlja izazov za istraživače. Najvrjedniji povijesni izvori koji nam mogu prikazati utjecaj i posljedice španjolske gripe na pučanstvo svakako su matične knjige umrlih gdje se mogu izvući konkretni statistički podaci o broju umrlih od te bolesti. Nažalost, ni same matične knjige ne nude cjeloviti prikaz stvarne situacije pandemije budući da su i same bile podložne cenzuri i dezinformiranosti, ali i subjektivnom vođenju od strane pojedinih župnika. Često se u rubrike „Uzrok smrti“ umjesto španjolska gripa pisalo samo *pneumonia* (upala pluća), sušica ili neka slična plućna bolest. U nekim župama ne bi bio zabilježen nijedan slučaj španjolske gripe, dok bi u susjednim župama umiralo na desetke ljudi od iste te „španjoliće“. U radu su obrađeni podaci četiriju vjerskih zajednica iz ukupno 28 upravnih jedinica (22 rimokatoličke župe, 3 pravoslavne parohije, 2 grkokatoličke župe i 1 židovska općina) na području brodskog Posavlja. Osim matičnih knjiga

u radu su rabljeni spisi upravnih tijela, spomenice pojedinih škola i informacije iz dostupnih tiskovina.

KLJUČNE RIJEČI: španjolska gripa, brodsko Posavlje, matične knjige umrlih

Bilješke

Filozofski fakultet u Osijeku
Lorenza Jägera 9, 31000 Osijek
<http://www.ffos.unios.hr/>

Znanstvenoistraživački projekt
„Društva i bolesti: odgovori na zdravstvene krize u
modernoj i suvremenoj povijesti“
<https://dib.ffos.hr/>

Priredio:
Luka Pejić

Lektura i korektura:
Domagoj Kostanjevac

Grafička priprema i tisak:
Krešendo, Osijek

Fotografija na naslovnici:
Policajci iz Seattlea tijekom pandemije španjolske gripe,
prosinac 1918. (izvor: Wikimedia Commons)